

Málnási Ferenc

„Neköm van egy virágkertöm, / Abba sok vadrózsa teröm...”

200 éve (1811. június 28-án) született Kriza János néprajzkutató, költő, műfordító, unitárius püspök, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Erdővidék, a szülőfalu, Nagyajta dajkálta anyanyelvi műveltségét, itt nőtt bele a gyermekfolklórbá, ismerte meg a néphagyományokat, majd a torockói algimnáziumban, a székelykeresztúri és a kolozsvári unitárius kollégiumban a szélesebb székely régiók dialektusai csengtek a fülébe. Teológiai és jogi tanulmányai után Berlinben tanult tovább, majd Kolozsváron kollégiumi tanár, pap, s 1861-től a Bölönben tartott közgyűlés határozata alapján unitárius püspök. Németül, angolul, franciául tudott, Szentiváni Mihállyal megindította a Remény című folyóiratot, később az első erdélyi teológiai folyóirat, a Keresztény Magvető alapító szerkesztője.

Maga jelölte meg egész életére szóló szenvedélyének indítékát: „Székelyföldön járásom alatt jöttem véletlenül azon észlelésre, mily sok régi kincs hever, senkitől sem figyelve meg, a nép alsó rétegeiben...” Azon az úton indult el, amelyen a Magyar Hírmondó 1782. évi 5. számában Rát Mátyás, a lap szerkesztője, az akkor Bécsben dolgozó Révai Miklós nyelvész felhívását közölte, s benne az angol, francia, olasz és német példák nyomán az olvasókat a magyar népköltészet gyűjtésére buzdította. Több kelet-európai nép nemes büszkeséggel tartja számon a maga klasszikus népköltészeti gyűjteményeit, amelyek akkor szellemi határkövek voltak, ma már a nemzeti kultúra halhatatlan műveiként ismertek: Vuk Stefanovič Karadžić (1814–1866 közötti) szerb gyűjteménye; Ján Kollár kétkötetes szlovák gyűjteménye (1834–1845); Vasile Alecsandri kétkötetes román népballadája (1852–1853); Josef Haltrich erdélyi szász népmeséi (1856) és Erdélyi János 1846–1848 között megjelent három kötete... (Faragó József). E gazdag sorba tartozik Kriza János műve is, a *Vadrózsa* c. székely népköltési gyűjtemény (Kolozsvár, 1863.), amely balladákat, dalokat, táncszókat, találós meséket, tájszótárt és egy tanulmányt tartalmaz a székely nyelvjárásról. A munka gróf Mikó Imre áldozatkészségével jelent meg, és a Magyar Tudományos Akadémia 1863-ban a Sámuel-díjjal jutalmazta.

Kriza János még 1842-ben adta ki az előfizetési felhívást a Vadrózsa című népköltési gyűjteményre, melynek konkrét tervét is kialakította, meghatározta tartalmát, terjedelmét és címét. Az MTA (akkor még Magyar Tudós Társaság), majd a népköltészet ügyét magára vállaló Kisfaludy Társaság szervezett gyűjtőmozgalmát és kiadványsorozatát megelőzve a Krizáé volt az első rendszeres,

átgondolt, kötettel záruló gyűjtőmunka, amely tudományosabb, modernebb korszakot nyitott magyar népköltési gyűjtésünk történetében. A Vadrózsák módszertanilag is a korábbi gyűjtemények fölé emelkedett, Kriza szigorú szövegűsége törekedett, a szövegek nyelvjárásilag pontos rögzítésére és visszaadására, az anyagát vidékek szerint rendezte, jelezte a folklorizáció folyamatát, felismerte a népköltészet hatását a műköltészetre... Ahogy Arany János mondta *Aisthesis* (Megérezés) című versében: „A nyelvnek is örvényeit: / Széppé, jóvá mi teszi: / Nyelvész urak jobban „tudják”, / A költő jobban „érzi”. Ez az „érezés, megérezés” Krizában és munkatársaiban maradéktalanul megvolt, falun születtek, ott növekedtek, ott éltek le életüket, legtöbben közülük a nyelv művészei, és a megérezést tudással párosították: figyelték, gyűjtötték, tanulmányozták szülőföldjük folklóráját, dialektusait, népköltészeti, nyelvtudományi kutatást végeztek.

„Magam is gyűjtöttem mind Székelyföldön jártamkor – vallja Kriza –, mind pedig Kolozsvárt lakó sok székely férfi és asszony embereknél, majd..., levelezésbe bocsátkoztam sok papi és világi rendű barátaimmal, s azoknak segítségével nagy tárházát gyűjtöttem össze a »székelységeknek«. Pótolhatatlan kár, hogy Krizának „számos ügybarátaival folytatott hosszas levelezése” csak töredékben maradt ránk. Levelezéséből szerteágazó, a XIX. században a legnagyobb arányú, legcél tudatosabb erdélyi magyar népköltési gyűjtőmozgalom körvonalai rajzolódnak elének.

A Vadrózsák halhatatlan értéke nem külön-külön Kriza módszertani újításaiban, hanem együttesen egész anyagában s ennek az anyagnak az eszmei hatásában rejlik, hisz Ortutay Gyula szerint is „valójában Kriza gyűjteménye ébresztette rá olvasóit a balladák sötét pompájával, a dalok friss kedvességével s a mesék bűbájával a paraszti alkotások szépségére”.

A teljes és részleges kiadások sora, a szétszórt közlések sokasága valóságos olvasói igényeket igazolt, szolgált, olvasók ezreit, akiket a Vadrózsák egész életükre szóló feledhetetlen irodalmi élményekkel gazdagított. Krizának és gyűjtőtársainak ószékely balladáinak nélkül sokkal szegényebb volna magyar irodalmunk, s aki Kriza meséin növekedett, az a székely népmeséket halálig nem feledi, épp ama frissen sült kenyér ízét-illatát, amelyet boldog gyermekkorunkban édesanyánk adott a kezünkbe. (Fragó József) Az olvasói élményeken túl hány költőnek és írónak, zeneszerzőnek és képzőművésznek volt ihlető forrása, azzal, hogy újabb és újabb művészi alkotások, versek, ballada- és mesejátékok, színdarabok, zeneművek, szobrok, festmények, könyvillusztrációk stb. születtek. Kemény Zsigmond nevezte „örökszép költemény”-nek a Boriska című töredéket, melyet a Kolozsvár melletti Gyaluból gyűjtöttek, s ennek egyik sorát

az alábbi megjegyzéssel idézte: „Ez az a hang, amiért odaadnám minden regényemet.”

Kriza János népies-demokratikus költészetéről is illik szót ejteni, hiszen az „Erdővidék az én hazám, / Katonának szült az anyám, / Zöld erdő zúgásán, / Vadgalamb szólásán / Nevelt fel jó apám...”, soraival és más verseivel Petőfi Sándor útját egyengette...

Kriza Jánost a Vadrózsák egész pályáján végigkísérte, az ő élete és munkássága elképzelhetetlen volna e gyűjtemény nélkül, s a költő számára is „egyedül a népköltési gyűjtések tették pihenő óráimnak soha félbe nem szakadó foglalkozását s szerezték legédesebb élvezet is..., a gyűjteléseket rendezni, szerkeszteni nekem mindennapi üdülés, amikor csak ezzel is lehet élnem”. Legyen számunkra ezzel az emlékezéssel is „üdülés” a Vadrózsák, olvassuk, szeressük, hiszen önismeretünket, öntudatunkat, önbecsülésünket munkáljuk.